

Aktuálna judikatúra ESĽP a právo na spravodlivý proces v trestnom konaní

Článok 6 ods. 1 a ods. 3 Európskeho dohovoru o ľudských právach

Maroš Matiaško

Článok 6 ods. 3 EDĽP a trestné právo

Každý, kto je obvinený z trestného činu, má tieto minimálne práva:

- a) byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, podrobne oboznámený s povahou a dôvodom obvinenia vzneseného proti nemu;
- b) mať primeraný čas a možnosti na prípravu svojej obhajoby;
- c) obhajovať sa osobne alebo prostredníctvom obhajcu podľa vlastného výberu, alebo pokiaľ nemá dostatok prostriedkov na zaplatenie obhajcu, aby sa mu poskytol bezplatne, ak to záujmy spravodlivosti vyžadujú;
- d) vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie na vypočúvanie svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako v prípade svedkov proti nemu;
- e) mať bezplatnú pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku používanému pred súdom, alebo ak týmto jazykom nehovorí.

Právo na prístup k právnej pomoci/obhajobe

Prístup k právnej pomoci, čl. 6 ods. 3 písm. c)

- *Ibrahim a ďalší proti Spojenému kráľovstvu* (GC), č. 50541/08, 50571/08, 50573/08 and 40351/09, rozsudok zo dňa 13. 9. 2016

- Skutkový stav:

Sťažovatelia boli podozriví z pokusu o samovražedné bombové útoky v Londýne v júli 2005, len dva týždne po tom, čo pri takýchto útokoch zomrelo 52 osôb. Prví traja sťažovatelia po zadržaní dočasne odmietli právnu pomoc. Počas tzv. „bezpečnostných výsluchov“ na polícii účasť na skutku popreli, ich výpovede boli neskôr použité v trestnom konaní. Štvrtý sťažovateľ bol vypočutý ako svedok a začal sa inkriminovať. Polícia ho nepoučila o práve na právnu pomoc, pokračovala vo výsluchu a nechala ho podpísať písomné vyhlásenie. Výsluch bol použitý neskôr v trestnom konaní.

Ibrahim a ďalší proti Spojenému kráľovstvu

- ESĽP potvrdil **dvojstupňový test** z prípadu *Salduz proti Turecku* a vzťah medzi jednotlivými stupňami:
 1. Sú na obmedzenie práva na prístup k právnej pomoci „závažné dôvody“?
 2. Aký malo obmedzenie práva na prístup k právnej pomoci dopad na celkovú spravodlivosť konania?

Ibrahim a ďalší proti Spojenému kráľovstvu

- ESĽP vyjasnil, že „závažné dôvody“ môže štát použiť len vo výnimočných prípadoch, musia byť dočasného charakteru a musia byť založené na individuálnom posúdení osobitných okolností prípadu.
- ESĽP tiež považoval za relevantné, či možnosť obmedziť právnu pomoc existuje v právnom poriadku daného štátu.
- Čo sa týka vzťahu medzi „závažnými dôvodmi“ (1) a celkovou spravodlivosťou konania (2), neexistuje jasné pravidlo v tom zmysle, že absencia závažných dôvodov pri obmedzení práva na právnu pomoc automaticky vedie k nespravodlivosti procesu. Pokiaľ ale závažné dôvody chýbajú, je prezumpcia nespravodlivosti konania.

Ibrahim a ďalší proti Spojenému kráľovstvu

- ESĽP zdôraznil **holistický prístup**, tj. posudzovanie spravodlivosti trestného konania **ako celku**.
- Rozsudok obsahuje **demonštratívny výpočet faktorov**, ktoré ESĽP berie do úvahy pri posudzovaní spravodlivosti konania (a tento rutinne používa v ďalších prípadoch) (ods. 274):
 - zraniteľnosť sťažovateľa, napr. z dôvodu veku alebo duševného stavu,
 - právna úprava prípravného konania a prípustnosti dôkazov a či bola dodržaná,
 - existencia procesných záruk, vrátane toho, či mohol sťažovateľ namietat použitie dôkazu v konaní,
 - kvalita namietaného dôkazu, stupeň a povaha prípadného donútenia,
 - či boli dôkazy získané nezákonne,
 - ak ide o vyjadrenie, akej je povahy a či ho sťažovateľ rýchlo odvolal alebo zmenil,
 - závažnosť verejného záujmu na vyšetrovaní a potrestaní daného činu.

Ibrahim a ďalší proti Spojenému kráľovstvu

- ESĽP konštatoval neporušenie čl. 6 ods. 1 a 3 písm. c) u prvých troch sťažovateľov, pretože existovali „závažné dôvody“ a konanie ako celok bolo spravodlivé.
- ESĽP konštatoval porušenie čl. 6 ods. 1 a 3 písm. c) u štvrtého sťažovateľa (vypočutého ako svedka), pretože neexistovala právna úprava na postup polície.

Prístup k právnej pomoci, čl. 6 ods. 3 písm. c)

Simeonovi proti Bulharsku, (GC) č. 21980/04, rozsudok zo dňa 12. 5. 2017

- Skutkový stav:

Sťažovateľ bol odsúdený za lúpež a dvojnásobnú vraždu. Bol mu uložený trest odňatia slobody na doživotie. Pred ESĽP namietal, že nemal prístup k právnej pomoci prvé 3 dni od pozbavenia osobnej slobody. V tomto období nevypovedal a odsúdenie bolo založené na jeho neskoršej výpovedi a ďalších dôkazov.

Čo posudzoval ESĽP

1. Sťažovateľ bol pozbavený osobnej slobody po dobu 3 dní od zatknutia. V tomto období nebol informovaný o práve na obhajobu a nebol mu obhajca ustanovený. V tomto období ale nevypovedal a ani žiadny úkon, ktorý by sa ho osobne týkal nebol urobený.

2. Bolo potrebné vyjasniť, či právo na obhajobu vzniká od momentu *zatknutia* alebo *výsluchu*. Veľká komora konštatovala, že právo vzniká momentom zatknutia a teda je aplikovateľné bez ohľadu na to, či je vypočúvaný.

3. Ďalej Súd vyjasnil možnosť vzdania sa práva na obhajobu. To, že sťažovateľ nepožiadaval výslovne o právnu pomoc neznamenal, že sa svojho práva vzdal, pretože nebol informovaný o svojom práve na obhajobu.

Porušenie?

Test:

- 1. Existujú vážne dôvody pre obmedzenie prístupu k právnikovi?

NIE

2. Súd stále musí veľmi striktné posúdiť, či obmedzenie „nevedlo nenapraviteľne k celkovej nespravodlivosti“ konania.

ESLP prisúdil rozhodujúcu váhu skutočnosti, že po dobu 3 dní nebol vykonaný žiadny dôkaz proti sťažovateľovi, ktorý nebol na výsluchu. Navyše, domáce právo by vylučovalo použitie takého dôkazu. A nakoniec, tri stupne prípad posudzovali a odôvodnenie – hodnotenie dôkazov – bolo náležité. Preto nedošlo k porušeniu jeho práv.

Beuze proti Belgicku, č. 71409/10, rozsudok zo dňa 9. 11. 2018

- Skutkový stav:

Sťažovateľ bol odsúdený za vraždu. V prípravom konaní (pred vznesením obvinenia) bol 5x vyslúchnutý políciou, 3x vyšetrojúcim sudcom a 2x prokurátorom. Navyše sa účastnil rekonštrukcie. Všetko bez obhajcu, pretože belgický zákon mu umožňoval komunikáciu s právnikom až po začatí trestného stíhania.

Čo ESĽP posudzoval

1. Máme 2 stupňový test - *Ibrahim a ďalší proti Spojenému kráľovstvu*. Aplikuje sa tento test aj v prípade, kedy obmedzenie prístupu k obhajcovi/právnikovi je založené na existujúcom procesnom práve? Inými slovami, ide automaticky o porušenie práv, či sa stále aplikuje *Ibrahim* test. ESĽP potvrdil aplikáciu testu.

2. ESĽP ďalej vyjasnil obsah práva na prístup k právnej pomoci. Veľká komora identifikovala minimálne 2 požiadavky:

- i) Podozrivý musí mať možnosť kontaktovať právnika od momentu pozbavenia osobnej slobody. Musí byť teda možné, aby s právníkom konzultoval pred výsluchom a aj keď žiadny výsluch neprebehne. Právnik musí mať možnosť byť so svojím klientom osamote a získať od neho aj tajné informácie.
- ii) Podozrivý má právo, aby jeho právnik bol prítomný pri prvom výsluchu a kedykoľvek je vypočúvaný v ďalšom prípravnom konaní. Navyše, právnik musí mať možnosť poskytovať podporu, ktorá je „efektívna a praktická“, nielen abstraktná.

3. Záver: Došlo k porušeniu čl. 6 EDĽP

Právo na právnu pomoc u detí

Blokhin proti Rusku (GC), č. 4752/06, rozsudok zo dňa 23. 3. 2016

- Sktukový stav:

Sťažovateľ mal v rozhodnej dobe 12 rokov. Žil so svojím dedkom, ktorý bol jeho opatrovníkom. Mal ADHD. Jeho 9 ročný sused ho obvinil z vydierania, polícia ho predviedla na policajnú stanicu k výsluchu. Sťažovateľ tvrdí, že policajt mu povedal, že ak podpíše priznanie, ihneď ho pustia. Sťažovateľ priznanie podpísal. Polícia na to zavolała jeho dedkovi. Keď dedko prišiel, sťažovateľ priznanie odvolal. O niekoľko dní polícia zastavila konanie pre nedostatok veku.

Následne sa začalo konanie o umiestnení do výchovného zariadenia. Súd rozhodol o jeho umiestnení z dôvodu viacerých incidentov, včítane podozrenia z vydierania. Ako dôvod súd označil aj zabránenie páchaniu trestnej činnosti.

Je čl. 6 vo svojej trestnej časti aplikovateľný?

- „Engel“ kritériá (*Engel a ďalší proti Holandsku*, č. [5100/71](#) a ďalší, rozsudok zo dňa 8. 6. 1976, ods. 82):

1. Právna klasifikácia deliktu vo vnútroštátnom práve
2. Samotná povaha deliktu
3. Druh a stupeň závažnosti sankcie

Ad 1: delikt nebol klasifikovaný ako trestný čin

Ad 2: skutok, ale zodpovedal skutkovej podstate vydierania

Ad 3: sankcia – uloženie ochranej výchovy – bolo dôsledkom toho, že polícia označila za preukázané, že sa dopustil činu inak trestného. Navyiac, ochranná výchova je pozbavenie osobnej slobody a vzniká tak veľmi silná domnienka, že konanie bolo trestné.

Bol porušený čl. 6 ods. 3 písm. c)?

- Princípy:

V trestním řízení proti nezletilým osobám je nutné postupovat způsobem, který plně zohledňuje věk, úroveň vyspělosti, jakož i intelektuální a emoční schopnosti nezletilého, a musí být přijata opatření, jejichž cílem je napomoci nezletilému, aby chápal průběh řízení a mohl se ho účastnit (*Adamkiewicz proti Polsku*, č. [54729/00](#), rozsudek ze dne 2. března 2010, ods. 70).

Blokhin, ods. 196: dítě nesmí být v žádném případě zbaveno důležitých procesních záruk pouze z toho důvodu, že příslušné řízení – které nicméně může vyústit ve zbavení svobody nezletilého – má dle vnitrostátního práva spíše povahu řízení chránícího práva dítěte než trestního řízení. Navíc je nutné dbát na to, aby právní kvalifikace dítěte jako mladistvého delikventa nevedla k tomu, že důraz bude přesunut na toto jeho postavení jako takové, přičemž bude zanedbána potřeba přezkoumat konkrétní čin, z něhož je dítě obviněno, jakož i potřeba předložit důkazy o jeho vině

- každému, kdo je obviněn z trestného činu, práva obhajoby budou v zásadě nenapravitelně poškozena, jsou-li usvědčující prohlášení učiněná v rámci policejního výslechu bez přístupu k právníkovi využita k odsouzení dotčené osoby (*Salduz proti Turecku*, č. [36391/02](#), rozsudek velkého senátu ze dne 27. listopadu 2008, ods. 50–55).
- stěžovatel nebyl před zahájením policejního výslechu informován o tom, že může požadovat přítomnost osoby, v níž má důvěru. Nebyly ani podniknuty žádné kroky, aby mu byla během výslechu zajištěna právní pomoc. Tvrzení vlády o tom, že děd stěžovatele byl výslechu přítomen, není podepřeno důkazy. Tento pasivní přístup policie zjevně nevedl k naplnění pozitivního závazku státu poskytnout stěžovateli – dítěti, které navíc trpí ADHD – nezbytné informace umožňující mu získat právní pomoc. Přiznání stěžovatele, učiněné bez přítomnosti právníka, přitom následně tvořilo základ pro závěr vnitrostátních soudů o tom, že se dopustil činu jinak trestného, což pak bylo využito jako důvod pro jeho umístění v centru

Právo na tlmočenie/preklad

Právo na tlmočenie/preklad, čl. 6 ods. 3 písm. e) EDĽP

- *Vizgirda proti Slovinsku*, sťažnosť č. 59868/08, rozsudok zo dňa 28. 8. 2018

- Skutkový stav:

Sťažovateľ je občan Litvy. Bol zatknutý pre podozrenie z lúpeže banky v Slovinsku. Od zatknutia mal k dispozícii tlmočníka z ruštiny, aj keď to nebol jeho materinský jazyk. Tlmočníka mal v priebehu celého konania (prípravné konanie aj konanie pred súdom). Mal právneho zástupcu, tlmočník tlmočil aj právnu pomoc. Až v dovolaní a ústavnej sťažnosti namietal, že konanie bolo nespravedlivé, pretože mal problémy porozumieť ruskému jazyku. Pred ESĽP namietal, že ústne konanie nebolo tlmočené a relevantné dokumenty neboli preložené do litovského jazyka.

Vizgirda proti Slovinsku

Čo riešil ESĽP?

1: Súd zdôraznil vývoj v tejto oblasti, konkrétne

- smernica EU Parlamentu a Rady č. 2010/64/EU o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní a
- smernica EU Parlamentu a Rady č. 2012/13/EU o práve na informácie v trestnom konaní

2. Súd zhrnul svoju predošlú judikatúru a sumarizoval aplikovateľné princípy v týchto prípadoch:

i) obvinený, ktorý nerozumie alebo nehovorí jazykom, ktorý používa súd má právo na bezplatnú pomoc tlmočníka na tlmočenie alebo preklad všetkých dokumentov alebo vyjadrení, ktorým musí nevyhnutne rozumieť, aby mohol mať prospech z práva na spravodlivý proces

ii) je zodpovednosťou domácich orgánov, najmä súdov, vyhodnotiť či spravodlivosť konania vyžaduje, alebo vyžadovala ustanovenie tlmočníka.

Vizgirda proti Slovinsku

- Súd k povinnosti overiť či zhodnotiť jazykové schopnosti obvineného uviedol (ods. 81):

„táto povinnosť sa nevyčerpáva situáciami, kedy obvinený – zahraničný štátny príslušník urobí výslovnú žiadosť vo vzťahu k tlmočeniu. S ohľadom na prominentné miesto, ktoré zaujíma právo na spravodlivý proces v demokratickej spoločnosti ... (táto povinnosť) vzniká kedykoľvek, keď sú dôvody predpokladať, že obvinený neovláda dostatočne jazyk konania, napr. ak nie je štátnym občanom, ani rezidentom v danom štáte, kde konanie prebieha. (Táto povinnosť) taktiež vzniká, keď je zvažované použitie tretieho jazyka pre tlmočenie. V takých prípadoch, schopnosť obvineného vo vzťahu k tretiemu jazyku by mala byť posúdená pred rozhodnutím o použití tohoto jazyka pre účely tlmočenia“

- „... skutočnosť, že obvinený má základnú schopnosť ovládať jazyk konania, alebo – ako tiež môže nastať – tretí jazyk, do ktorého je možné prekladať, by nemala sama o sebe obvine nému zabrániť mať prospech z tlmočenia do jazyka, ktorému rozumie dostatočne dobre, aby mohol úplne vykonávať svoje právo na obhajobu.“ (ods. 83)
- Dva dôležité body z rozsudku:
 - i) informovanie o práve na tlmočenie/preklad pri obvinení a zaznamenať, že bol informovaný (ods. 86-87)
 - ii) zaznamenať v spise rozhodovanie a rozhodnutie týkajúce sa overenia potrieb ohľadom tlmočenia/prekladu, ako aj poskytnutej podpory (ods. 85)

Ako Súd rozhodol?

Bol porušený EDĽP, pretože slovinské orgány vychádzali z predpokladu, že sťažovateľ ovládal ruštinu. Jeho schopnosť ovládať ruštinu ale nebola nikdy overená a sťažovateľ nikdy nebol k tejto otázke konzultovaný. Aj keď zjavne trochu rusky rozumel – a ani netvrdil opak – zo skutkových okolností nevyplývalo, že by ruštinu ovládal dostatočne, aby bola zaistená spravodlivosť konania.

- A čo námietka, že svoju sťažnosť uplatnil neskoro?

Pre Súd bolo dôležité, že v spise nebola zmienka o tom, že by bol o svojom práve informovaný.

Právo vypočúvať svedkov

Právo vypočúvať svedkov – čl. 6 ods. 3 písm. d)

- *Murtazaliyeva proti Rusku* (GC), č. 36658/05, rozsudok z 18. 12. 2018
- Skutkový stav:

Sťažovateľka bola stíhaná z trestných činov spojených s terorizmom. V trestnom konaní okrem iného navrhovala vypočutie dvoch svedkov na podporu svojho tvrdenia, že výbušninu v kabelke jej nastrčila polícia. Súd odmietol vykonať tento dôkaz.

Murtazaliyeva proti Rusku

- Súd rozšíril doterajší dvojstupňový test pod čl. 6 ods. 3 písm. d) z prípadu *Perna proti Taliansku*:
 1. Bola žiadosť o vypočutie svedka dostatočne odôvodnená a bola relevantná s ohľadom na predmet obžaloby?
 2. Preskúmali domáce súdy relevanciu navrhovaného svedectva a poskytli dostatočné dôvody pre odmietnutie vypočutia svedka pred súdom? (**nový bod**)
 3. Malo odmietnutie vypočutia svedka dopad na celkovú spravodlivosť konania?

Murtazaliyeva proti Rusku

- V danom prípade sťažovateľka a jej obhajca len veľmi slabo odôvodnili relevanciu navrhovaných svedectiev, čo sa odrazilo aj v odôvodnení súdov pre ich odmietnutie, čo ESĽP považoval za dostatočné. Navyše existoval dostatok ďalších dôkazov, ktoré mohla sťažovateľka namietiť, celková spravodlivosť konania nebola narušená.
- ESĽP konštatoval, že čl. 6 ods. 3 písm. d) nebol porušený.

Problematika anonymných/absentujúcich svedkov

2 České případy

- Bátěk a další proti České republice, č. 54146/09, rozsudek ze dne 12. 1. 2017
- Štulíř proti České republice, č. 36705/12, rozsudek ze dne 12. 1. 2017

- Skutkový stav (Bátěk)

Sťažovatelia pracovali jako colníci na hraniciach so Slovenskom. Do ich skupiny bola nasadená policajná agentka, aby rozkryla ich činnosť ohľadom korupcie a úplatkov od vodičov kamiónov. Pred začatím trestného stíhania boli vyslúchnutí 20 vodiči kamiónov z Bulharska a Rumunska ako „neodkladný a neopakovateľný úkon“. Svedkovia potvrdili, že dali úplatky ale neoznámili konkrétnych colníkov. Neskôr na hlavnom pojednávaní bola vyslúchnutá policajná agentka ako utajená svedkyňa – s ohľadom na jej možné budúce aktivity. Výsluchu sa účastnil iba jeden sťažovateľ, mal jednu otázku. Ostatní sťažovatelia mali prítomných obhajcov. Výpovede vodičov boli prečítané.

Bátěk, ods. 38-40.

- i) zda existoval závažný důvod pro nepřítomnost svědka, a tedy i pro připuštění výpovědi tohoto nepřítomného svědka jako důkazu;
- ii) zda byla výpověď nepřítomného svědka výlučným nebo rozhodujícím základem pro odsouzení obžalovaného;
- iii) zda existovaly dostatečné vyvažující faktory, včetně silných procesních záruk, které kompenzovaly obtíže způsobené obhajobě v důsledku přijetí takové výpovědi a zajistily, aby řízení jako celek bylo spravedlivé
- iv) absence závažného důvodu pro nepřítomnost svědka nemůže být sama o sobě rozhodující pro závěr o nespravedlivosti řízení, avšak zůstává velmi důležitým faktorem, který je třeba při posouzení celkové spravedlivosti řízení zvážit a který může jazyček vah vychýlit ve prospěch závěru o porušení čl. 6 odst. 1 odst. 3 písm. d) Úmluvy.
- v) Je-li důvodem nepřítomnosti svědka skutečnost, že jej nebylo možno kontaktovat, jsou vnitrostátní soudy zásadně povinny využít mezinárodní právní pomoc, zdržuje-li se svědek v zahraničí a mají-li tento mechanismus k dispozici.
- vi) Rozsah vyvažujících faktorů potřebných k tomu, aby bylo řízení považováno za spravedlivé, bude záležet na váze důkazu podaného nepřítomným svědkem. Čím významnější bude tento důkaz, tím větší váhu budou muset mít vyvažující faktory, aby mohlo být řízení jako celek považováno za spravedlivé (*Seton proti Spojenému království*, č. [55287/10](#), rozsudek ze dne 31. března 2016, § 58 a 59).

Ďakujem za pozornosť

matiasko.maros@gmail.com